

1.5. Typy i przykłady regionalizmów

Autor: Halina Karaś

Regionalizmy – jak już wspomniano – mogą dotyczyć wszystkich podsystemów języka, dlatego też wyróżniamy regionalizmy fonetyczne, fleksyjne, słowotwórcze, składniowe, wyrazowe (leksykalne) i frazeologiczne. Inne kryterium klasyfikacyjne regionalizmów to ich zasięgi terytorialne (czy raczej nazwy dużych miast wskazujące na ich zasięgi), stąd mowa o regionalizmach krakowskich, warszawskich, poznańskich, białostockich itp. Regionalny charakter ma zróżnicowanie fonetyki międzywyrazowej (udźwięczniającej i nieudźwięczniającej), odmienność formantów słowotwórczych, np. krawczyni : krawcowa (Małopolska : Mazowsze = ogp.), różne słownictwo, np. ziemniaki (Małopolska) : pyrki (Wielkopolska) : kartofle (Mazowsze = ogp.). Nacechowanie regionalne zyskują niejednokrotnie wyrazy wychodzące z użycia w języku ogólnym (przestarzałe), np. jaźwiec (ogp. borsuk), sośnik (ogp. lemiesz), szwacz (ogp. krawiec). Regionalizmy leksykalne obejmują przede wszystkim rzeczowniki, i to rzeczowniki konkretne, z takich działów jak nazwy roślin (krakowskie borówka, liszki, poznańskie świętojanki ‘porzeczeki’, modrak), nazwy artykułów spożywczych (krakowskie kasza tatarczana, grysik, poznańskie szabel ‘fasola’, białostockie ołatki ‘placki ziemniaczane’), wyrazy związane z gospodarstwem domowym (krakowskie sagan, szabaśnik, poznańskie haczyk, białostockie baleja ‘balia’, koczerga ‘pogrzebac’) i z człowiekiem; tu należą nazwy części ciała (poznańskie giry, białostockie halopy ‘nogi’), ale przede wszystkim ekspresywne określenia człowieka (krakowskie łobuz, andrus, poznańskie rober ‘urwis, nicpoń’, gzub ‘malec’, białostockie ciuma ‘kobieta ociężała’). Także regionalne przymiotniki i czasowniki odnoszą się do cech i czynności najbardziej podstawowych, związanych z codziennym życiem i jego problemami (krakowskie jądzić się ‘ropieć, nie goić się’, poznańskie mączkować ‘krochmalic’, białostockie topić (palić w piecu), krakowskie przejściowy (płaszcz), poznańskie modrakowy ‘niebieski’, białostockie tarkowane (jabłka) ‘tarte’. Główne typy regionalizmów leksykalnych, związane z ich pochodzeniem (z gwar, z wcześniejszych stadiów rozwoju polszczyzny ogólnej, z języków obcych), najczęściej wymieniane w literaturze przedmiotu, to: 1) regionalizmy o podłożu gwarowym, czyli pierwotne dialektyzmy, np. krakowskie bil ‘stonina’, drzewko ‘choinka’, poznańskie pyrki, glapa ‘wrona’, warszawskie dzieciak, kurczak, białostockie doktorka, mączka ‘miałki cukier’; 2) regionalizmy, które kontynuują wyrazy staropolskie (dawne) w ich formie i znaczeniu, czyli archaizmy (np. krakowskie kaflarz ‘zdun’, prawie ‘akurat’, poznańskie rżany ‘żytni’, gościniec ‘karczma’, młodzie ‘drożdże’; 3) regionalizmy powstałe pod wpływem języków obcych (zapożyczenia różnych typów), np. poznańskie tytka ‘torba papierowa’, fyrtel ‘kąt, okolica, rejon’, krakowskie krachla, flaszka, białostockie durny, pastka ‘pułapka na myszy’. Regionalizmy krakowskie (inaczej małopolskie) to swoiste odrębności charakteryzujące mowę mieszkańców Krakowa i całego regionu. W zakresie wymowy są to: tzw. “krakowska” wymowa polegająca na akcentowaniu i wzdłużaniu sylaby wygłosie na końcu zdania lub frazy, czemu towarzyszy intonacja rosnąca, np. Januuusz! Chodźże! fonetyka międzywyrazowa udźwięczniająca (bukied róż, piez ogromny = bukiet róż, pies ogromny), wymowa tylnojęzykowego K w formach, typu panieKka, okieKko, a także zjawiska piętnowane przez normę, takie jak: wymowa grup spółgłoskowych trz , strz , drz , jako cz , szcz , dż , np. czy = czy i trzy, szczała = strzała, dzemać = drzemać czy formy typu dej, dzisiaj (w ograniczonym zakresie). Regionalizmy krakowskie w braku hasła w bazie morfologii to m.in. różnice w rodzaju rzeczowników, np. ta litra, beretka, krawatka, ten wsyp, fałd, rozbieżności przedrostkowe w czasownikach, np. ukąpać się, wystarczy, typ śmiali się, przyrostek ę w nazwach istot młodych: kurczę, prosię; w składni – inna łączliwość niektórych czasowników, np. wziąć się do czegoś, służyć przy wojsku, częstszy B. w miejsce tzw. dopełniacza częściowego, np. dostać katar, oszczędzać światło itp. W zakresie słownictwa pełną żywotność zachowały takie regionalizmy krakowskie, jak: wyrażenie na polu ‘na dworze’, jarzyna ‘włoszczyzna’, borówki ‘czarne jagody’, bławatek ‘chaber’, oglądnać ‘obejrzeć’, rzadsze zaś są grysik, liszki, sagan, cumelek zastępowane przez swe ogólnopolskie odpowiedniki kasza manna, kurki, czajnik, smoczek; dziś natomiast całkowicie zanikły takie wyrazy, które oznaczają dawne realia, jak przykładowe fiakier ‘dorożka’ czy rączka ‘obsadka’. Liczna jest także grupa regionalizmów różniących się wymową od odpowiedników ogólnopolskich, np. profesor, mól, kólczyk (ogólnopolskie profesor, mol), ale doktor, owdzie (ogólnopolskie ówdzie) i czasowników o różnych tematach, np. spaźniać się, pościelić (łóżko), plewić (ogólnopolskie spóźniać się, pościć, pleć). Regionalizmy poznańskie (inaczej wielkopolskie) to środki językowe z różnych podsystemów języka charakterystyczne dla wielkopolskiej (poznańskiej) odmiany regionalnej polszczyzny. Nie zawsze oznacza to, że występują wyłącznie w Wielkopolsce, gdyż mogą też cechować inne odmiany regionalne, np. małopolską, w opozycji do np. warszawskiej.

Przykładowo – za regionalizmy fonetyczne uważa się {tt}82|fonetykę międzywyrazową udźwięczniającą{/tt} (brad ojca) czy tylnojęzykową wymowę n przed k na granicy {tt}brak hasła w bazie|morfemu{/tt} (Hanka, okienko), które cechują zarówno odmianę wielkopolską, jak i małopolską (tj. poznańsko-krakowską w opozycji do warszawskiej wymowy nieudźwięczniającej i przedniojęzykowej n w grupie nk). Z zakresu morfologii regionalizmami są m.in. niektóre rzeczowniki występujące w innym niż w polszczyźnie ogólnej rodzaju gramatycznym, np. ten goleń, strucel, napoleonek; ta mirta, pora (warzywo), selera (ogp. ta goleń, strucla, napoleonka; ten mirt, por, seler); czy regionalne {tt}85|formacje słowotwórcze{/tt} z formantami, np. -alka (jadalka, sypialka), -owy jako przyrostek tworzący nazwy wykonawców zawodów (np. borowy, listowy, ogrodowy, sadowy, tj. leśniczy, listonosz, ogrodnik, sadownik), yszek zamiast ogp. -eczek, aczek, yczek, np. aniołyszek, chłopyszek, kamyszek (= aniołeczek, chłopaczek, kamyczek), przymiotniki z regionalnymi przyrostkami -aty, -ity, -yty (odpowiadają im ogp. -asty, -isty, -ysty), np. kanciaty, kraciaty, wodnity, mączty (= kanciasty, kraciasty, wodnisty, mączysty). Najwyraźniej jednak regionalizmy ujawniają się w słownictwie. Można tu wymienić przykładowe regionalizmy wyrazowe: antrelka ‘altanka, ganek’; balwierz ‘fryzjer’; ciepłaj ‘zmarzluch’; dziabka ‘motyka’; fafoły ‘męty; śmieci, kłęby kurzu’; fifka ‘ślaba herbata’; giglać ‘łaskotać’; gryczpan ‘bukszpan’; guła ‘indyczka’; gzik ‘twarożek ze śmietaną i cebulą’; korbal ‘dynia’; krychać ‘rozdrabniać, rozcierać’; laczki ‘pantofle domowe’; modrak ‘bławatek’; młodzie ‘drożdże’; pamperek ‘pajacyk’; petronelka ‘biedronka’; skurzawka ‘ściereczka do kurzu’; szneka ‘drożdżówka’; tytko ‘torebka’; rżany ‘żytni’; węborek ‘wiadro’. Charakterystyczne są też regionalizmy znaczeniowe, czyli wyrazy mające inne niż w polszczyźnie ogólnej znaczenie, np. ból ‘rana, wrzód’; febra ‘opryszczka’; górka ‘stryszek, poddasze’; kromka ‘piętka, przylepka’; kusić ‘straszyć’; mączka ‘krochmal’; miałki ‘płytki', pyza ‘bułka drożdżowa na parze’; sklep ‘piwnica, podziemie’. Regionalizmy warszawskie (inaczej: mazowieckie) w warstwie fonetycznej sprowadzają się m.in. do {tt}81|nieudźwięczniającej fonetyki międzywyrazowej{/tt} (np. brat ojca, ogrót mamy = ogród mamy) oraz wymowy spółgłoski n przed spółgłoskami tylnymi w wyrazach rodzimego pochodzenia, np. panienka, okienko (małopolskie, wielkopolskie panieKka, okieKko). Za regionalizmy morfologiczne należy uznać mieszanie koniugacji czasowników zakończonych na eć i(y)ć (np. wymyśleć zamiast wymyślić, a zwłaszcza cierpieć, słyszyć zamiast cierpieć, słyszeć), formy 3. os. lmn. czasu przeszłego na -eli zamiast ogp. -ali, np. leli, sieli; oraz większą niż w innych regionach produktywność przyrostka słowotwórczego ak w formacjach rzeczownikowych (np. kurczak, cielak, żrebak wobec kurczę, ciele, żrebię, także warzywniak czy zieleniak). Najwyraźniej regionalizmy warszawskie widoczne są w słownictwie i połączeniach wyrazowych, np. borowy ‘leśniczy’; chaber ‘bławatek’; doróżka, zdun, wędliniarz, wędliniarnia, okrasa, kubeł ‘wiadro’; włoszczyzna, zsiadłe mleko, na dworzu ‘na zewnątrz domu’. Wiele z pierwotnych regionalizmów warszawskich dopiero zwiększa zasięg w wyniku upowszechniania przez środki masowej komunikacji, bądź ma już zasięg ogólnopolski. Regionalizmy – jak już wspomniano – mogą dotyczyć wszystkich podsystemów języka, dlatego też wyróżniamy regionalizmy fonetyczne, fleksyjne, słowotwórcze, składniowe, wyrazowe (leksykalne) i frazeologiczne. Inne kryterium klasyfikacyjne regionalizmów to ich zasięgi terytorialne (czy raczej centra wskazujące na ich zasięgi), stąd mowa o regionalizmach krakowskich, warszawskich, poznańskich, białostockich itp. Regionalny charakter ma zróżnicowanie fonetyki międzywyrazowej (udźwięczniającej i nieudźwięczniającej), odmiennosc formantów słowotwórczych, np. krawczyni : krawcowa (Małopolska : Mazowsze = ogp.), różne słownictwo, np. ziemniaki (Małopolska) : pyrki (Wielkopolska) : kartofle (Mazowsze = ogp.). Nacechowanie regionalne zyskują niejednokrotnie wyrazy wychodzące z użycia w języku ogólnym (przestarzałe), np. jaźwiec (ogp. borsuk), sośnik (ogp. lemiesz), szwacz (ogp. krawiec). Regionalizmy leksykalne obejmują przede wszystkim rzeczowniki, i to rzeczowniki konkretne, z takich działów jak nazwy roślin (krakowskie borówka, liszki, poznańskie świętojanki ‘porzeczeki’; modrak), nazwy artykułów spożywczych (krakowskie kasza tatarska, grysik, poznańskie szabel ‘fasola’; białostockie ołatki ‘placki ziemniaczane’), wyrazy związane z gospodarstwem domowym (krakowskie sagan, szabaśnik, poznańskie haczyk, białostockie baleja ‘balia’; koczerga ‘pogrzebac’) i z człowiekiem; tu należą nazwy części ciała (poznańskie giry, białostockie halopy ‘nogi’), ale przede wszystkim ekspresywne określenia człowieka (krakowskie łobuz, andrus, poznańskie rober ‘urwis, nicpoń’; gzub ‘malec’; białostockie ciuma ‘kobieta ociężała’). Także regionalne przymiotniki i czasowniki odnoszą się do cech i czynności najbardziej podstawowych, związanych z codziennym życiem i jego problemami (krakowskie jadzić się ‘ropieć, nie goić się’; poznańskie mączkować ‘krochmalic’; białostockie topić (palić w piecu), krakowskie przejściowy (płaszcz), poznańskie modrakowy ‘niebieski’; białostockie tarkowane (jabłko) ‘tarte’.

Główne typy regionalizmów leksykalnych, związane z ich pochodzeniem (z gwar, z wcześniejszych stadiów rozwoju polszczyzny ogólnej, z języków obcych, czyli dialektyzmy, archaizmy, zapożyczenia), najczęściej wymieniane w literaturze przedmiotu, to: 1) regionalizmy o podłożu gwarowym, czyli pierwotne dialektyzmy, np. krakowskie bil ‘ słonina’, drzewko ‘ choinka’, poznańskie pyrki, glapa ‘ wrona’, warszawskie dzieciak, kurczak, białostockie doktorka, mączka ‘ miarki cukier’; 2) regionalizmy będące kontynuacją wyrazów staropolskich w ich formie i znaczeniu (archaizmy, np. krakowskie kaflarz ‘ zdun’, prawie ‘ akurat’, poznańskie rżany ‘ żytni’, gościniec ‘ karczma’, młodzie ‘ drożdże’; 3) regionalizmy powstałe pod wpływem języków obcych (zapożyczenia różnych typów), np. poznańskie tytka ‘ torba papierowa’, fyrtel ‘ ką, okolica, rejon’, krakowskie krachla, flaszka, białostockie durny, pastka ‘ pułapka na myszy’. Inną, rozszerzoną klasyfikację regionalizmów leksykalnych (na przykładach regionalizmów poznańskich) proponuje Anna Piotrowicz [1991], która po uwzględnieniu takich kryteriów ich wyróżniania, jak: kryterium dyferencjalne, diachroniczne, dialektalne, kontaktowe, frekwencyjne, wydziela: 1) regionalizmy o charakterze dyferencjalnym, np. biniol ‘ siniak’, biurowa ‘ kobieta pracująca w biurze’, chychcić ‘ oszczędzać’, flofry ‘ męty’, grzdyłowaty ‘ niewyrośnięty’, knajtek ‘ chłopaczek, malec’, kolonialka ‘ sklep spożywczy’, mędzić ‘ marudzić’, mrukot ‘ mruk, zrzęda’, pamper ‘ pajac’, pierdołki ‘ drobiazgi’, składzik ‘ sklepik’, tetrać się ‘ wolno pracować’, żgaj ‘ młodzieniaszek’; 2) regionalizmy o podłożu diachronicznym, np. balwiernia ‘ salon fryzjerski’, chędogi ‘ porządny, czysty’, picować ‘ blagować’, tum ‘ katedra’, uczępek ‘ przykucnięcie’, zamudzać ‘ zabierać komu czas’, żmindzić ‘ skąpić, sknerzyć’; 3) regionalizmy o podłożu dialektalnym, np. aniołyszek ‘ aniołeczek’, borchać się ‘ obrażać się’, brękot ‘ maruda’, chorobnie ‘ okropnie’, docyrać się ‘ docucić się’, dziabka ‘ motyka’, fyrać ‘ uciekać’, gajor ‘ gąsior’, gzub 1. ‘ smarkacz’, 2. ‘ stara krowa’, kokotek ‘ kogucik’, kusić ‘ straszyć’, namknąć się ‘ usunąć się’, nicpoty ‘ niegrzeczny’, pogarować ‘ pospać’, szmaja ‘ mańkut’, unorać się ‘ ubrudzić się’, znajdor ‘ znajda’; 4) regionalizmy o charakterze kontaktowym, np. blubry ‘ bzdury’, cugiem ‘ szybko’, deknąć ‘ uderzyć’, glazejki ‘ rękawiczki’, kluft ‘ garnitur’, knyp ‘ malec’, lebereczka ‘ wątrobianka; pasztetowa’, podrychtować ‘ naprawić, wyszykować’, rajcownie ‘ dowcipnie, zabawnie’, szagole ‘ kopytka, kluski z ziemniaków, cięte na ukos’, szmechel ‘ oszustwo, machlojka’, uśmojdrac się ‘ ubrudzić się’, zajzajer ‘ bimber’; 5) regionalizmy o podłożu diachroniczno-dialektalnym, np. balwierz ‘ fryzjer’, bojewica ‘ klepisko’, chędożyć ‘ czyścić’, famuła ‘ rodzina’, gibać się ‘ przechylać się’, gościniec ‘ karczma’, kielec ‘ ząb’, kokot ‘ kogut’, kolebać ‘ kołysać’, kośnik ‘ kosiarz’, ligawa ‘ ślizgawka’, listowy ‘ listonosz’, łabuzie ‘ tatarak’, miarki ‘ płytki’, mieszek ‘ woreczek’, nieglaźnie ‘ niezgrabnie’, papeć ‘ pantofel, but’, perka ‘ ziemniak’, radlonka ‘ skiba, grządka’, sądek ‘ naczynie drewniane lub kamienne’, sypialka ‘ sypialnia’, tuk ‘ szpik kostny’, wytutkać ‘ wypić wszystko’, żmuda ‘ strata czasu’; 6) regionalizmy o charakterze diachroniczno-dialektalno-kontaktowym, np. bomblować ‘ włożyć się bez celu’, bombon ‘ cukierek’, hakać okopywać’, karmonada ‘ pieczeń wieprzowa’, korbol ‘ dynia’, macoszka ‘ bratek’, majsel ‘ dłuto’, redyska ‘ rzodkiewka’, rydel ‘ daszek u czapki’, sztamajza ‘ dłuto’, sztopfować ‘ cerować’, świętojanka ‘ porzecza’, westka ‘ kamizelka’, wysztramować ‘ naprężyć, naciągnąć’, zemelka ‘ bułka’; 7) regionalizmy o charakterze diachroniczno-kontaktowym, np. klekrać ‘ paćkać, mazać’, leberwurst ‘ wątrobianka, pasztetowa’, pedel ‘ woźny’, stalować ‘ regulować, nastawiać’, wyglajchować ‘ wygładzić, wyrównać’; 8) regionalizmy o charakterze dialektalno-kontaktowym, np. antrejka ‘ przedpokój’, bajtlować ‘ głądzić’, bana ‘ pociąg’, bryle ‘ okulary’, frechowny ‘ bezczelny’, futer ‘ pożywienie’, galart ‘ galareta z mięsa’, haczka ‘ motyka’, heklować ‘ szydełkować’, kanka ‘ bańka na mleko’, kluczyć ‘ zamykać na klucz’, laczek ‘ pantofel domowy’, nahakać ‘ okopać’, ryczka ‘ niski stołeczek’, sznyta ‘ gruby kawałek chleba, kanapka’, szporać ‘ oszczędzać’, tytka ‘ papierowa torebka’. Interesująca jest też koncepcja

regionalizmu frekwencyjnego [Handke 1986/87], gdzie o regionalności danej jednostki decyduje frekwencja in plus lub in minus, tj. powszechność lub rzadkość na tle pozostałych odmian regionalnych. W drugiej połowie XX wieku zauważono szybki zanik wielu regionalizmów, nie tylko nazw dawnych realiów, do czego przyczyniły się media (radio, telewizja, prasa), czy administracja, propagujące jednolitą polszczyznę o podłożu regionalnym warszawskim [Zaręba 1973]. Dopiero ostatnio, wraz z odzyskiem ruchów regionalnych, dochodzi do nowego spojrzenia na regionalny, „swojski” sposób mówienia i zaczyna się postrzegać odrębność językową własnych regionów jako wartość. Zachowanie regionalizmów świadczy o bogactwie języka, sprzyja jego różnorodności i jest odzwierciedleniem historii i kultury danego regionu. Regionalizmy krakowskie (inaczej małopolskie) to swoiste odrębności charakteryzujące mowę mieszkańców Krakowa i całego regionu. W zakresie fonetyki są to: tzw. „krakowska” wymowa polegająca na akcentowaniu i wzdłużaniu sylaby w wygłosie na końcu zdania lub frazy, czemu towarzyszy intonacja rosnąca, np. Januuusz! Chodźże!; fonetyka międzywyrazowa udźwięczniająca (bukied róż, pies ogromny = bukiet róż, pies ogromny), wymowa tylnojęzykowego K w formach typu panieKka, okieKko, a także zjawiska napiętnowane przez normy ortoepiczne, takie jak: identyfikacja grup spółgłoskowych trz, strz, drz, z cz, szcz, dż, np. czy = czy i trzy, szczała = strzała, dzemać = drzemać czy formy typu dej, dzisiaj (w ograniczonym zakresie). Regionalizmy krakowskie w morfologii to m.in. różnice w rodzaju rzeczowników, np. ta litra, beretka, krawatka, ten wysp, fałd, rozbieżności przedrostkowe w czasownikach, np. ukąpać się, wystarczy, typ śmiali się, przyr. ę w nazwach istot młodych: kurczę, prosię; w składni – inna łączliwość niektórych czasowników, np. wziąć się do czegoś, służyć przy wojsku, częstszy B. w miejsce tzw. dopełniacza cząstkowego, np. dostać katar, oszczędzać światło itp. W zakresie słownictwa pełną żywotność zachowały takie regionalizmy krakowskie [Kowalikowa 1981, 1991], jak: wyrażenie na polu „na dworze”, jarzyna „włoszczyzna”, borówki „czarne jagody”, bławatek „chaber”, oglądnać „obejrzeć”, rzadsze zaś są grysik, liszki, sagan, cumelek zastępowane przez swe ogólnopolskie odpowiedniki kasza manna, kurki, czajnik, smoczek; dziś natomiast całkowicie zanikły takie wyrazy, jak przykładowe fiaker „dorożka” czy rączka „obsadka”. Liczna jest także grupa regionalizmów leksykalnych o podłożu fonetycznym, np. profesor, mól, kółczyk, ale doktor, owdzie, i czasowników o różnych tematach, np. spaźniać się, pościelić (łóżko), plewić. Regionalizmy poznańskie (inaczej wielkopolskie) to środki językowe z różnych podsystemów języka charakterystyczne dla wielkopolskiej (poznańskiej) odmiany regionalnej polszczyzny. Nie zawsze oznacza to, że występują wyłącznie w Wielkopolsce, gdyż mogą też cechować inne odmiany regionalne, np. małopolską, w opozycji do np. warszawskiej odmiany regionalnej. Przykładowo – za regionalizmy fonetyczne uważa się fonetykę międzywyrazową udźwięczniająca (brad ojca) czy tylnojęzykową wymowę n przed k na granicy morfemu (Hanka, okienko), które cechują zarówno odmianę wielkopolską, jak i małopolską (tj. poznańsko-krakowską w opozycji do warszawskiej wymowy nieudźwięczniającej i przedniojęzykowej n w grupie nk). Z zakresu morfologii regionalizmami są m.in. niektóre rzeczowniki występujące w innym niż w polszczyźnie ogólnej rodzaju gramatycznym, np. ten goleń, strucel, napoleonek; ta mirta, pora (warzywo), selera (ogp. ta goleń, strucla, napoleonka; ten mirt, por, seler); czy regionalne formacje słowotwórcze z formantami, np. -alka (jadalka, sypialka), -owy jako przyrostek tworzący nazwy wykonawców zawodów (np. borowy, listowy, ogrodowy, sadowy, tj. leśniczy, listonosz, ogrodnik, sadownik), yszek zamiast ogp. -eczek, aczek, yczek, np. aniołyszek, chłopyszek, kamyszek (= aniołeczek, chłopaczek, kamyczek), przymiotniki z regionalnymi przyrostkami -aty, -ity, -yty (odpowiadają im ogp. -asty, -isty, -ysty), np. kanciaty, kraciaty, wodnity, mączyty (= kanciasty, kraciasty, wodnisty, mączysty). Najwyraźniej jednak regionalizmy ujawniają się w słownictwie [Piotrowicz 1991, Witaszek-Samborska 1986/87, SGMP 1997]. Można tu wymienić przykładowe regionalizmy wyrazowe: antrelka „altanka, ganek”, balwierz „fryzjer”, ciepłaj „zmarzluch”, dziabka „motyka”, fafoły „męty; śmieci, kłęby kurzu”, fifka „słaba herbata”, giglać „łaskotać”, gryczpan „buczek”, guła „indyczka”, gzik „twarożek ze śmietaną i cebulą”, korbak „dynia”, krychać „rozdrabniać, rozcierać”, laczki „pantofle domowe”, modrak „bławatek”, młodzie „drożdże”, pamperek „pajacyk”, petronelka „biedronka”, skurzak „ściereczka do kurzu”, szneka „drożdżówka”, tytko „torebka”, rżany „żytni”, węborek „wiadro”. Charakterystyczne są też regionalizmy znaczeniowe, czyli wyrazy mające inne niż w polszczyźnie ogólnej znaczenie, np. ból „rana, wrzód”, febra „opryszczka”, górka „stryszek, poddasze”, kromka „piętka, przylepka”, kusić „straszyć”, mączka „krochmal”, miąłki „płytki, pyza „bułka drożdżowa na parze”, sklep „piwnica, podziemie”. Regionalizmy warszawskie (inaczej: mazowieckie) w warstwie fonetycznej sprowadzają się m.in. do nieudźwięczniającej fonetyki międzywyrazowej (np. brat ojca, ogrót mamy = ogród mamy) oraz wymowy spółgłoski n przed spółgłoskami tylnymi w wyrazach rodzimego pochodzenia, np. panienka, okienko (małopolskie, wielkopolskie panieKka, okieKko). Za regionalizmy morfologiczne należy uznać mieszanie

koniugacji czasowników zakończonych na *ęć*) (*i(y)ć*) (np. wymyśleć zamiast wymyślić, a zwłaszcza cierpieć, słyszyć zamiast cierpieć, słyszeć), formy 3. os. lmn. czasu przeszłego na *-eli* zamiast ogp. *-ali*, np. *leli*, *sieli*; oraz większą niż w innych regionach produktywność przyrostka słowotwórczego *ak* w formacjach rzeczownikowych (np. *kurczak*, *cielak*, *żrebak* wobec *kurczę*, *cielę*, *żrebię*, także *warzywniak* czy *zieleniak*). Podobnie jak i w innych regionach najwyraźniej regionalizmy warszawskie widoczne są w słownictwie i w połączeniach wyrazowych, np. *bajgiel*, *borowy* ‘leśniczy’; *chaber* ‘blawatek’; *doróżka*, *zdun*, *wędliniarz*, *wędliniarnia*, *okrasa*, *kubel* ‘wiadro’; *włoszczyzna*, *zsiadłe mleko*, *na dworzu* ‘na zewnątrz domu’. Wiele z pierwotnych regionalizmów warszawskich dopiero zwiększa zasięg w wyniku upowszechniania przez środki masowej komunikacji, bądź ma już zasięg ogólnopolski. Literatura DiGP - Dubisz Stanisław, Karaś Halina, Kolis Nijola, 1995, Dialekty i gwary polskie. Leksykon Omegi, Warszawa. Falińska Barbara, O języku inteligencji mazowieckiej pochodzenia chłopskiego, [w:] Współczesna polszczyzna. Wybór zagadnień, red. Halina Kurkowska, Warszawa 1981, s. 275-294. Furdal Antoni, Materiały do kwestionariusza do badań dialektów kulturalnych i miejskich w Polsce, „Rozprawy Komisji Językowej Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego” 1973, IX, s. 41-59. Furdal Antoni, Z polskich regionalizmów słownikowych i składniowych, „Zeszyty Naukowe WSP w Opolu 3, 1967, s. 23-31. Gruchmanowa Monika, Witaszek-Samborska Małgorzata, Żak-Święcicka Małgorzata, Mowa mieszkańców Poznania, Poznań 1986. Handke Kwiryna, O regionalizmie frekwencyjnym, „Studia Polonistyczne”; t. 14/15, Poznań 1986/87, s. 71-76. Handke Kwiryna, Regionalizmy w korespondencji Elizy Orzeszkowej, [w:] Język i jego odmiany w aspekcie porównawczym, Wrocław 1986. Kowalik Jadwiga, Niektóre regionalizmy leksykalne w mowie młodzieży szkolnej Krakowa [w:] Studia nad polszczyzną mówioną Krakowa, cz. 1, Warszawa 1981, s. 69-87. Kowalikowa Jadwiga, Słownictwo młodych mieszkańców Krakowa, Kraków 1991. Kucala Marian, Twoja mowa cię zdradza. Regionalizmy i dialektyzmy języka polskiego, Kraków 1994. Polszczyzna Mazowska i Podlasia. Kultura języka a regionalizmy, red. Barbara Bartnicka, Barbara Falińska, Anna Kowalska, Henryka Sędziak, Łomża-Warszawa 1993, s. 99-108. Kuźmiuk Jerzy, Regionalizmy językowe uczniów szkół podstawowych Białostocczyzny. Zagadnienia metodyczne, Białystok 1982. Nitsch Kazimierz, Odrębności słownikowe Poznania, Krakowa i Warszawy, „Język Polski” 1914, s. 261-270. Obraz życia i kultury mieszkańców regionu utrwalony w słownictwie gwarowym i regionalnym, red. Henryka Sędziak, Łomża 2003. Piotrowicz Anna, Typy regionalizmów leksykalnych, Poznań 1991. Piotrowska Agnieszka, Regionalizmy leksykalne w najnowszych słownikach języka polskiego, „Prace Filologiczne” LI, 2006, s. 271-290. SGMP – Słownik gwary miejskiej Poznania, pod redakcją Moniki Gruchmanowej i Bogdana Walczaka, Warszawa-Poznań 1997. Urbańczyk Stanisław, 1983, Zarys dialektologii polskiej, Warszawa. Witaszek-Samborska Małgorzata, Regionalizmy fonetyczne w mowie inteligencji poznańskiej, „Slavia Occidentalis”; XLII, 1985, s. 91-104. Witaszek-Samborska Małgorzata, Regionalizmy leksykalne w mowie inteligencji poznańskiej, „Studia Polonistyczne” XIV/XV, 1986/1987, s. 335-347. Witaszek-Samborska Małgorzata, Regionalizmy morfologiczne i syntaktyczne w mowie inteligencji poznańskiej, „Slavia Occidentalis”; XLIII, 1986, s. 159-173. Wróblewski Piotr, Regionalizmy w języku inteligencji białostockiej, [w:] Współczesna polszczyzna. Wybór zagadnień, pod red. Haliny Kurkowskiej, Warszawa 1981, s. Zaręba Alfred, Ze zjawisk współczesnego języka polskiego. Administracja a regionalizmy, „Język Polski” 1973, z. 4, s. 251-258.